

DECIZIA Nr.601
din 16 iulie 2020

referitoare la excepția de neconstituționalitate a
dispozițiilor art.164 alin.(1) din Codul civil

Publicată în Monitorul Oficial nr.88 din 27.01.2021

Valer Dorneanu	- președinte
Cristian Deliorga	- judecător
Marian Enache	- judecător
Daniel Marius Morar	- judecător
Mona-Maria Pivniceru	- judecător
Gheorghe Stan	- judecător
Livia Doina Stanciu	- judecător
Elena-Simina Tănăsescu	- judecător
Varga Attila	- judecător
Andreea Costin	- magistrat-asistent

1. Pe rol se află soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.164 alin.(1) din Codul civil, excepție ridicată de Alexandru Ștefan Francisc Nabosny, prin reprezentant convențional avocat Constantin Cojocariu, în Dosarul nr.2244/277/2014 al Tribunalului Buzău – Secția I civilă și care formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr.695D/2017.

2. Termenul de judecată a fost fixat pentru data de 17 octombrie 2019, când, având în vedere neregularitatea constatată în îndeplinirea procedurii de citare, Curtea, în temeiul art.153 alin.(2) și art.155 alin.(1) pct.7 din Codul de procedură civilă coroborate cu art.14 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, a amânat judecarea cauzei pentru data de 21 noiembrie 2019. La această dată, au avut loc dezbaterile în ședință publică în prezența autorului excepției de neconstituționalitate, prin tutore, domnul Virgil Gheorghe Bălan din Cadrul Centrului de Recuperare și Reabilitare Neuropsihică Uverturii din București, numit prin încheierea Judecătoriei Sectorului 6 București pronunțată în Dosarul nr.11046/303/2019 la data de 22 august 2019, și a domnului avocat Constantin Cojocariu, din cadrul Baroului Iași, reprezentantul convențional al autorului excepției de neconstituționalitate în cadrul procedurii de punere sub interdicție judecătorească desfășurată în fața Tribunalului Buzău – Secția I civilă, cu împuternicire din data de 3 aprilie 2017 depusă la dosar, precum și cu participarea reprezentantului Ministerului Public, procuror Ioan-Sorin-Daniel Chiriazii. Dezbaterile au fost consemnate în încheierea de ședință de la acea dată, când, în temeiul art.58 alin.(4) din Legea nr.47/1992 și al art.56 alin.(3) din Regulamentul de organizare și funcționare a Curții Constituționale, Curtea a dispus redeschiderea dezbaterilor și repunerea pe rol a cauzei pentru data de 21 ianuarie 2020. La această dată, au avut loc dezbaterile în ședință publică în prezența domnului avocat Constantin Cojocariu și cu participarea reprezentantului Ministerului Public, procuror Loredana Brezeanu. Dezbaterile au fost consemnate în încheierea de ședință de la acea dată, când, având în vedere cererea de întrerupere a deliberărilor pentru o mai bună studiere a problemelor ce formează obiectul cauzei, în temeiul dispozițiilor art.57 și ale art.58 alin.(3) din Legea nr.47/1992, Curtea a amânat pronunțarea asupra cauzei pentru data de 4 februarie 2020, dată la care, pentru același motiv, a amânat pronunțarea asupra cauzei pentru data de 18 martie 2020. Termenul de pronunțare a fost preschimbabil de Curte, în mod succesiv, pentru datele de 7 aprilie 2020, 7 mai 2020 și 2 iunie 2020. La această din urmă dată, având în vedere cererea de întrerupere a deliberărilor pentru o mai bună studiere a problemelor ce formează obiectul cauzei, în temeiul dispozițiilor art.57 și ale art.58 alin.(3) din Legea nr.47/1992, Curtea a amânat pronunțarea asupra cauzei pentru data de 9 iulie 2020, când, constatând că nu sunt prezenți toți judecătorii care au participat la dezbateri potrivit art.58 alin.(1) teza întâi din Legea nr.47/1992, Curtea, în temeiul art.57 din Legea nr.47/1992 și al art.56 alin.(2) din Regulamentul de organizare și funcționare a Curții Constituționale, a amânat pronunțarea asupra cauzei pentru data de 16 iulie 2020, dată la care a pronunțat prezenta decizie.

CURTEA,

având în vedere actele și lucrările dosarului, constată următoarele:

3. Prin Încheierea din 6 februarie 2017, pronunțată în Dosarul nr.2244/277/2014, **Tribunalul Buzău – Secția I civilă a sesizat Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.164 alin.(1) din Codul civil**, excepție ridicată de Alexandru Ștefan Francisc Nabosny, prin reprezentant convențional avocat Constantin Cojocariu, într-o cauză având ca obiect soluționarea apelului formulat împotriva unei sentințe civile prin care s-a admis cererea de punere sub interdicție.

4. **În motivarea excepției de neconstituționalitate**, se susține, în esență, că instituția punerii sub interdicție operează o distincție dihotomică între persoanele cu discernământ și cele fără discernământ, respingând implicit posibilitatea ca discernământul adultului să fie parțial abolit/diminuat. Astfel, dispoziția legală criticată nu permite individualizarea măsurii în funcție de nevoile reale ale persoanei. Se mai arată că regimul juridic al punerii sub interdicție nu conține nicio măsură care să susțină persoana în procesul de luare a deciziilor.

5. Art.164 alin.(1) din Codul civil mai este criticat și sub aspectul clarității normei, arătându-se, în acest sens că sintagmele „*a se îngriji*” și „*interese*” din cuprinsul său nu sunt definite, fiind insuficient de clar care este pragul de la care apare lipsa de discernământ și ce categorie de decizii atrage punerea sub interdicție.

6. Astfel, instituția punerii sub interdicție reprezintă o ingerință disproporționată și nejustificată în drepturile fundamentale ale persoanei și anulează orice posibilitate de reintegrare în societate.

7. Totodată, se mai susține faptul că procedura punerii sub interdicție încalcă flagrant Convenția drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități. În acest sens se arată că procedura punerii sub interdicție reprezintă un regim juridic de „substituție”, întrucât nu permite „tutela parțială”, fiind astfel contrar Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, care prevede la art.12 paragraful 2 dreptul persoanelor cu dizabilități la recunoașterea capacității juridice în condiții egale cu ceilalți, în toate domeniile vieții. Se mai arată că sensul art.12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost clarificat de Comitetul pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități în Comentariul general nr.1, unde s-a făcut distincția între noțiunea de „capacitate juridică”, ce conferă individului calitatea de subiect de drept și care nu poate fi îngrădită sub nicio formă, și cea de „capacitate mintală” care reprezintă aptitudinile cognitive și abilitățile de luare a deciziilor individuale și poate varia de la o persoană la alta în funcție de mediu, educație, dizabilitate sau alți factori. Mai mult, art.12 interzice regimurile juridice de „substituție”, prin care abilitatea de a lua decizii în numele unei persoane cu dizabilități este transferată asupra unui terț – tutore, impunând înlocuirea lor cu regimuri de suport, în care persoanele cu dizabilități sunt ajutate să ia decizii independent.

8. În continuare se invocă jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, prin care s-a subliniat că existența unei boli mintale în sine, chiar dacă este gravă, nu poate justifica punerea sub interdicție, precum și gravitatea procedurii de punere sub interdicție, care privează persoana în cauză de capacitatea de a acționa independent în toate domeniile vieții, ridicând probleme în special din perspectiva dreptului la respect pentru viața privată. Totodată, se mai arată că, în jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a condamnat explicit sistemele de drept binare, similare celui din România, construite pe distincția exclusivă între persoanele cu discernământ plin, care se bucură de capacitatea de exercițiu deplină, și cele cu discernământ complet abolit, care pierd capacitatea de exercițiu în totalitate, sisteme care nu furnizează soluții adaptate persoanelor cu discernământ diminuat. În acest sens, se menționează, spre exemplu, Hotărârea din 27 iunie 2008, pronunțată în Cauza *Shtukurov împotriva Rusiei*, sau Hotărârea din 31 august 2016, pronunțată în Cauza *A.N. împotriva Lituaniei*.

9. **Tribunalul Buzău – Secția I civilă** apreciază că excepția de neconstituționalitate este neîntemeiată. Arată, în esență, că pentru ca o persoană să fie pusă sub interdicție judecătorească trebuie să fie întrunite trei condiții de fond, respectiv lipsa de discernământ a persoanei, cauza lipsei discernământului să fie alienația ori debilitatea mintală de care suferă persoana și lipsa discernământului să nu îi permită persoanei să se îngrijească de interesele sale. Admisibilitatea unei cereri de punere sub interdicție este condiționată de o stare de tulburare mentală cu caracter general și permanent, motiv pentru care raportul de expertiză întocmit în cauză are ca obiectiv concluzionarea asupra lipsei totale sau parțiale de discernământ. Este atributul instanței judecătorești să aprecieze asupra admisibilității unei cereri de punere sub interdicție raportat la ireversibilitatea diagnosticului și la limitarea totală sau parțială a capacității de exercițiu a unei persoane cu tulburări psihice. În concluzie, se apreciază că dispozițiile art.164 din Codul civil sunt aplicabile, în vederea ocrotirii, doar persoanelor care nu își pot conștientiza sau dirija în totalitate acțiunile.

10. Potrivit prevederilor art.30 alin.(1) din Legea nr.47/1992, încheierea de sesizare a fost comunicată președinților celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Avocatului Poporului, pentru a-și exprima punctele de vedere asupra excepției de neconstituționalitate ridicate.

11. **Guvernul** apreciază că excepția de neconstituționalitate este neîntemeiată. Arată că din analiza condițiilor instituite de textul legal criticat rezultă că nu orice boală psihică justifică punerea sub interdicție, ci doar alienația sau debilitatea mintală, care lipsesc bolnavul de discernământ ori i-l diminuează. Punerea sub interdicție judecătorească este o măsură destinată să protejeze persoanele care se confruntă cu alterarea facultăților mintale ori cu inaptitudinea fizică în a-și exprima voința, fiind menită să le ferească de eventualele abuzuri ale terților. De aceea, tocmai pentru evitarea comiterii unor abuzuri, art.164 alin.(1) din Codul civil trebuie interpretat în mod restrictiv. În acest sens, se apreciază că procedura reglementată de art.168 din Codul civil și art.936-943 din Codul de procedură civilă asigură, prin felul în care este reglementată, evitarea unor astfel de erori, iar pentru situațiile în care cauzele ce au determinat punerea sub interdicție au dispărut, există posibilitatea ridicării interdicției, în condițiile art.177 din Codul civil.

12. **Avocatul Poporului** consideră că dispozițiile legale criticate sunt constituționale. Se arată, în esență, că procedura de punere sub interdicție este declanșată doar dacă din cauza alienației ori debilității mintale persoana care nu are discernământ nu se poate îngriji de interesele sale. Punerea sub interdicție judecătorească nu constituie o sancțiune, ci are o evidentă finalitate de protecție atât a persoanei fizice, care este astfel pusă la adăpost de consecințele prejudiciabile ale propriilor sale acte, cât și a societății, în ansamblu, ale cărei rânduiri ar putea fi grav perturbate prin menținerea deplinului exercițiu al dreptului unei asemenea persoane. În vederea acordării de suficiente garanții care să prevină și să anihileze eventualele abuzuri în această materie, legiuitorul a reglementat o procedură în care numai instanța judecătorească are competența de a hotărî punerea alienatului sau debilului mintal sub interdicție. Pe de altă parte, se arată că exercitarea oricărui drept și valorificarea oricărei libertăți nu pot avea loc în absența unei voințe conștiente.

13. Avocatul Poporului menționează Decizia nr.226 din 3 iunie 2003, prin care Curtea a reținut că față de finalitatea punerii sub interdicție, respectiv asigurarea protecției persoanei lipsite de discernământ, procedura reprezintă o măsură judecătorească de ocrotire, fiind departe de a încălca dispozițiile art.26 alin.(1) din Constituție privind obligația autorităților publice de a respecta și ocroti viața intimă, familială și privată a persoanei.

14. **Președinții celor două Camere ale Parlamentului** nu au comunicat punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

15. Curtea, prin Adresa nr.10004 din 3 decembrie 2019, în temeiul art.76 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.807 din 3 decembrie 2010, a solicitat jurisprudență relevantă referitoare la admiterea/respingerea cererilor de punere sub interdicție judecătorească formulate în privința persoanelor majore, precum și la soluționarea cererilor formulate cu privire la ridicarea interdicției judecătorești. Curțile de apel au transmis documentele solicitate la dosarul cauzei.

16. La dosar au fost depuse documente *amicus curiae* de către autorități administrative, asociații și fundații care activează în domeniul drepturilor persoanelor cu dizabilități, prin care solicită admiterea excepției de neconstituționalitate.

CURTEA,

examinând încheierea de sesizare, punctele de vedere ale Guvernului și Avocatului Poporului, raportul întocmit de judecătorul-raportor, înscrisurile aflate la dosarul cauzei, susținerile părților prezente, cererea de sesizare a Curții de Justiție a Uniunii Europene cu trimiterea prejudicială în interpretare formulată în ședințele publice din data de 21 noiembrie 2019 și, respectiv, 21 ianuarie 2020, concluziile procurorului, dispozițiile legale criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr.47/1992, reține următoarele:

17. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.d) din Constituție, precum și ale art.1 alin.(2), ale art.2, 3, 10 și 29 din Legea nr.47/1992, să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

18. Preliminar soluționării prezentei cauze, Curtea reține că la termenul din 21 noiembrie 2019 și, respectiv, 21 ianuarie 2020 s-a formulat cererea de sesizare a Curții de Justiție a Uniunii Europene cu o întrebare preliminară în temeiul art.267 din Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene, respectiv art.412 alin.(1) pct.7 din Codul de procedură civilă coroborat cu art.3 alin.(2) și art.14 din Legea nr.47/1992 privind organizarea și funcționarea Curții Constituționale și suspendarea judecării cauzei naționale până la hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene, având ca obiect următoarele întrebări:

„1. Este decăderea automată din dreptul la vot la alegerile pentru Parlamentul European a unei persoane suferind de o boală mintală, ca efect al punerii sale sub interdicție pe motiv că «nu are discernământul necesar pentru a se îngriji de interesele sale» compatibilă cu art.39 par.2 din Carta

Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, având în vedere art.12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități?

2. Este decăderea automată din dreptul de încadrare în muncă a unei persoane suferind de o boală mintală, ca efect al punerii sub interdicție pe motiv că «nu are discernământul necesar pentru a se îngriji de interesele sale» o formă de discriminare directă prohibită de art.2 din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, având în vedere art.12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități?

3. În cazul unui răspuns negativ la întrebarea nr.2, este decăderea automată din dreptul la încadrare în muncă a unei persoane suferind de o boală mintală, ca efect al punerii sub interdicție pe motiv că «nu are discernământul necesar pentru a se îngriji de interesele sale» o formă de discriminare indirectă prohibită de art.2 din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, având în vedere art.12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități?.”

19. Examinând cererea de sesizare a Curții de Justiție a Uniunii Europene, Curtea reține că textele la care aceasta se raportează sunt art.39 paragraful 2 din Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene, art.2 privind conceptul de discriminare din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă, publicată în Jurnalul Oficial al Comunităților Europene, seria L, nr.303 din 2 decembrie 2000, transpusă în planul legislației interne prin Ordonanța Guvernului nr.137/2000 privind prevenirea și sancționarea tuturor formelor de discriminare, republicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.99 din 8 februarie 2007, și art.12 – *Recunoașterea egală în fața legii* din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

20. Condițiile de sesizare a Curții de Justiție a Uniunii Europene au fost dezvoltate în jurisprudența constantă a acesteia. În acest sens, prin Hotărârea din 6 octombrie 1982, pronunțată în Cauza 283/81, *SRL CILFIT și Lanificio di Gavardo Spa*, Curtea a statuat că art.177 (devenit art.267 din TFUE) „trebuie să fie interpretat în sensul că o instanță națională ale cărei decizii nu sunt supuse unei căi de atac în dreptul intern trebuie, atunci când se pune o problemă de drept comunitar în cauza dedusă judecării sale, să își îndeplinească obligația de sesizare a Curții de Justiție, cu excepția cazului în care constată că problema invocată nu este pertinentă sau că dispoziția comunitară în cauză a făcut deja obiectul unei interpretări din partea Curții sau că aplicarea corectă a dreptului comunitar se impune cu o asemenea evidență încât nu mai lasă loc niciunei îndoieli rezonabile; existența unei astfel de posibilități trebuie să fie evaluată în funcție de caracteristicile proprii dreptului comunitar, de dificultățile specifice pe care le prezintă interpretarea acestuia și de riscul divergențelor de jurisprudență în cadrul Comunității”. De asemenea, prin Hotărârea din 9 septembrie 2015, pronunțată în Cauza C-160/14, *Joao Filipe Ferreira da Silva e Brito și alții*, paragraful 40, Curtea de Justiție a Uniunii Europene a stabilit că „revine exclusiv instanței naționale sarcina de a aprecia dacă aplicarea corectă a dreptului Uniunii se impune atât de evident încât nu permite nicio îndoială rezonabilă și, în consecință, de a decide să se abțină să sesizeze Curtea cu o problemă de interpretare a dreptului Uniunii care a fost ridicată în fața acesteia” [a se vedea Decizia nr.362 din 28 mai 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.568 din 10 iulie 2019, paragraful 26].

21. Având în vedere această jurisprudență a Curții de Justiție a Uniunii Europene, revine Curții Constituționale competența de a aprecia dacă întrebările subsumate cererii de sesizare a Curții de Justiție a Uniunii Europene sunt relevante și necesare cauzei *a quo*, în sensul de a stabili dacă decizia Curții de Justiție a Uniunii Europene va conduce la constatarea constituționalității sau neconstituționalității dispozițiilor art.164 alin.(1) din Codul civil.

22. Astfel, Curtea observă faptul că Uniunea Europeană a ratificat Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități prin Decizia Consiliului 2010/48/CE din 26 noiembrie 2009 privind încheierea de către Comunitatea Europeană a Convenției Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu handicap, publicată în Jurnalul Oficial al Uniunii Europene seria L nr.23 din 27 ianuarie 2010. Potrivit considerentului 7 din acest act „*Atât Comunitatea, cât și statele sale membre au competențe în domeniile reglementate de Convenția ONU. Prin urmare, Comunitatea și statele membre ar trebui să devină părți contractante, pentru a-și îndeplini împreună obligațiile stabilite prin Convenția ONU și pentru a-și exercita împreună drepturile conferite de respectiva convenție în situațiile de competențe mixte, într-un mod coerent.*”

23. Curtea reține că excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.164 alin.(1) din Codul civil vizează instituția punerii sub interdicție judecătorească, în sine, nefiind ridicată într-un litigiu referitor la încadrarea în muncă sau la dreptul de vot. Desigur, aceste drepturi prezintă o legătură indirectă cu dispozițiile legale criticate, întrucât reglementează aspecte corelative instituirii măsurii de punere sub

interdicție judecătorească, însă Curtea reține că pot fi analizate numai prin raportare la dispozițiile legale corespunzătoare care dispun limitări ale acestor drepturi în legislația specifică în materie. În aceste condiții, dat fiind faptul că nu există un litigiu de muncă sau alegeri pentru Parlamentul European care ar putea, eventual, să atragă o competență mixtă a Uniunii Europene și a statelor membre, Curtea consideră că reglementarea de principiu a instituției punerii sub interdicție judecătorească reprezintă o competență proprie a statului.

24. Raportat la jurisprudența anterior menționată, Curtea reține că cererea de sesizarea a Curții de Justiție a Uniunii Europene nu este necesară, întrucât întrebările preliminare nu au nici relevanță și nici pertință în cauza de față, astfel încât, în acest context, va respinge, ca neîntemeiată, cererea formulată.

25. **Obiectul excepției de neconstituționalitate** îl reprezintă dispozițiile art.164 alin.(1) din Codul civil, care au următorul cuprins: „(1) *Persoana care nu are discernământul necesar pentru a se îngriji de interesele sale, din cauza alienației ori debilității mintale, va fi pusă sub interdicție judecătorească.*”

26. În opinia autorului excepției de neconstituționalitate, dispozițiile legale criticate încalcă prevederile constituționale ale art.1 alin.(5) în componenta sa referitoare la calitatea legii, ale art.16 alin.(1) privind egalitatea în drepturi, ale art.20 referitor la tratatele internaționale privind drepturile omului, ale art.21 privind accesul liber la justiție, ale art.23 privind libertatea individuală, ale art.26 privind viața intimă, familială și privată, ale art.37 privind dreptul de a fi ales, ale art.41 privind munca și protecția socială a muncii, ale art.44 privind dreptul de proprietate privată, ale art.48 privind familia, ale art.50 privind protecția persoanelor cu handicap. De asemenea, se invocă dispozițiile art.8 privind dreptul la respect pentru viața privată și ale art.14 privind interzicerea discriminării din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ale art.12 privind recunoașterea egală în fața legii din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, ratificată prin Legea nr.221/2010 pentru ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 13 decembrie 2006, deschisă spre semnare la 30 martie 2007 și semnată de România la 26 septembrie 2007, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.792 din 26 noiembrie 2010, ale art.39 privind dreptul de a alege și de a fi ales în Parlamentul European din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, precum și ale art.2 din Directiva 2000/78/CE a Consiliului din 27 noiembrie 2000 de creare a unui cadru general în favoarea egalității de tratament în ceea ce privește încadrarea în muncă și ocuparea forței de muncă.

27. Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea reține că instituția punerii sub interdicție judecătorească este reglementată, sub aspectul condițiilor de fond, în Codul civil [art.164-167], iar sub aspectul condițiilor de procedură, în Codul de procedură civilă [art.936-943], dispoziții legale care reiau, în esență, vechile prevederi relevante în cauză din Codul familiei [art.142-151], din Decretul nr.31/1954 privitor la persoanele fizice și persoanele juridice și din Decretul nr.32/1954 pentru punerea în aplicare a Codului familiei și a Decretului privitor la persoanele fizice și persoanele juridice.

28. Art.164 alin.(1) din Codul civil reglementează punerea sub interdicție judecătorească a persoanei majore care nu mai are discernământul necesar pentru a se îngriji de interesele sale din cauza alienației ori debilității mintale, care sunt definite, potrivit art.211 din Legea nr.71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr.287/2009 privind Codul civil, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.409 din 10 iunie 2011, ca fiind o boală psihică ori un handicap psihic ce determină incompetența psihică a persoanei de a acționa critic și predictiv privind consecințele social-juridice care pot decurge din exercitarea drepturilor și obligațiilor civile. Pentru a putea fi dispusă punerea sub interdicție judecătorească trebuie să existe o diagnosticare medicală proiectată în plan juridic a unei boli psihice ori a unui handicap psihic ce determină lipsa discernământului necesar îngrijirii de propriile interese. Deși din punct de vedere medical debilitatea mintală reprezintă o formă ușoară a deficienței mentale, din punct de vedere juridic înglobează toate formele acesteia, indiferent de gradul de incapacitate al persoanei.

29. Punerea sub interdicție judecătorească reprezintă o măsură de ocrotire a drepturilor și a intereselor legitime, patrimoniale și nepatrimoniale, ale persoanei fizice, instituită de instanța judecătorească în urma evaluării posibilității persoanei de a-și exercita drepturile și de a-și îndeplini obligațiile, condițiile instituirii acestei măsuri fiind prevăzute strict și limitativ prin dispozițiile art.164 alin.(1) din Codul civil. Așadar, potrivit Codului civil, aceasta reprezintă o măsură de ocrotire stabilită în interesul persoanei, avându-se în vedere posibilitatea acesteia de a-și îndeplini obligațiile cu privire la sine și la bunurile sale [art.106 și art.104 din Codul civil].

30. În consecință, având în vedere cele expuse Curtea reține că reglementarea analizată instituie un regim substitutiv, astfel că drepturile și obligațiile unei persoane puse sub interdicție judecătorească vor fi exercitate de un reprezentant legal, indiferent de gradul de afectare a discernământului persoanei în cauză, în dauna unui regim de suport caracterizat printr-un mecanism

de sprijin pe care statul să îl acorde în funcție de gradul de afectare a discernământului. Din această perspectivă, Curtea urmează să analizeze dacă opțiunea necondiționată pentru un asemenea regim substitutiv respectă exigențele art.50 din Constituție și art.12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

31. Astfel, art.50 din Constituție consacră dreptul persoanelor cu dizabilități de a se bucura de o protecție specială, sens în care statul trebuie să asigure realizarea unei politici naționale de egalitate a șanselor, de prevenire și de tratament ale dizabilității, în vederea asigurării participării efective a persoanelor cu dizabilități în viața comunității. Această normă constituțională impune în sarcina legiuitorului obligația pozitivă de a reglementa măsuri adecvate pentru ca persoanele cu dizabilități să își poată exercita drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale, obligație de sprijin și susținere pentru a veni în ajutorul acestora [a se vedea, în acest sens, Decizia nr.138 din 13 martie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.375 din 14 mai 2019, paragraful 60, sau Decizia nr.681 din 13 noiembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.889 din 8 decembrie 2014, paragraful 21].

32. Totodată, Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități are drept scop promovarea, protejarea și asigurarea exercitării depline și în condiții de egalitate a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități [art.1 din Convenție] și urmărește respectarea demnității inalienabile, a autonomiei individuale, inclusiv a libertății de a face propriile alegeri și a independenței persoanei [art.3 lit.a) din Convenție]. Art.12 pct.2 din Convenție, astfel cum a fost interpretat de Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități prin Comentariul general nr.1/2014, precizează că toate persoanele cu dizabilități au dreptul la capacitate juridică completă. Capacitatea juridică este indispensabilă pentru exercitarea drepturilor civile, politice, economice, sociale și culturale. Aceasta dobândește o semnificație specială pentru persoanele cu dizabilități atunci când trebuie să ia decizii fundamentale privind sănătatea, educația și munca lor. De asemenea, art.12 pct.2 din Convenție recunoaște faptul că persoanele cu dizabilități se bucură de capacitate juridică în condiții de egalitate cu celelalte persoane, în toate domeniile vieții, iar capacitatea juridică și capacitatea mentală sunt concepte distincte. În lumina art.12 pct.3 al Convenției statul are obligația să ia toate măsurile adecvate pentru a asigura accesul persoanelor cu dizabilități la sprijinul de care ar putea avea nevoie în exercitarea capacității juridice. Potrivit art.12 pct.4 al Convenției este posibilă aplicarea unor măsuri de protecție asupra persoanelor cu dizabilități, adaptate la situația particulară a persoanei. Acestea vor fi proporționale cu gradul în care afectează drepturile și interesele persoanei și vor fi adaptate la situația acesteia și vor respecta drepturile, voința și preferințele persoanei. Sub aspectul duratei pentru care se instituie o măsură de ocrotire și al revizuirii periodice a acesteia, art.12 pct.4 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități reglementează faptul că o măsură de ocrotire se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se supune revizuirii periodice de către o autoritate competentă. Așadar, Convenția consacră anumite garanții care trebuie să însoțească măsurile de protecție instituite în privința persoanelor cu dizabilități.

33. Curtea observă că în același sens, al asigurării garanțiilor care trebuie să însoțească măsurile de protecție, este și Recomandarea nr.R(99)4 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind principiile referitoare la protecția juridică a adulților aflați în incapacitate, adoptată la 23 februarie 1999. Principiile 3 și 6 din Recomandarea nr.R(99)4 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei stabilesc că legislația națională ar trebui, pe cât posibil, să recunoască faptul că pot exista diferite grade de incapacitate și că incapacitatea poate varia în timp, iar *„în cazul în care este necesară o măsură de protecție, ea trebuie să fie proporțională cu gradul de capacitate al persoanei vizate și adaptată la circumstanțele și nevoile individuale ale persoanei vizate”*. Totodată, Principiul 14 pct.1 din Recomandarea nr.R(99)4 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei prevede durata limitată a măsurii de ocrotire și instituirea reexaminării periodice a acesteia.

34. În consecință, Curtea reține că, în vederea respectării drepturilor persoanelor cu dizabilități, orice măsură de protecție trebuie să fie proporțională cu gradul de capacitate, să fie adaptată la viața persoanei, să fie dispusă numai dacă alte măsuri nu pot oferi o protecție suficientă, să țină cont de voința persoanei, să se aplice pentru cea mai scurtă perioadă de timp și să fie revizuită periodic.

35. Având în vedere acest cadru normativ și ținând cont de faptul că prin reglementarea unui regim juridic special de protecție a persoanelor cu dizabilități se creează premisa respectării tuturor drepturilor și libertăților acestora, Curtea reține că, în concepția Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități capacitatea juridică a persoanei nu se confundă cu capacitatea mentală a acesteia, fiind concepte distincte, iar limitările percepute sau reale în capacitatea mentală nu trebuie utilizate ca justificare a respingerii capacității juridice [art.12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități astfel cum a fost interpretat de Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități prin Comentariul general nr.1/2014].

36. Codul civil operează cu valori absolute în sensul că orice potențială afectare a capacității mentale, indiferent de gradul său, poate duce la lipsirea persoanelor de capacitate de exercițiu. Curtea reține că capacitatea civilă este compusă din capacitate de folosință, definită ca aptitudinea persoanei de a avea drepturi și obligații civile [art.34 din Codul civil], și capacitatea de exercițiu, definită ca aptitudinea persoanei de a încheia singură acte juridice civile [art.37 din Codul civil]. Astfel, orice limitare parțială/ totală, permanentă/ temporară a capacității mentale poate duce în mod inexorabil la pierderea capacității de exercițiu și limitarea capacității civile, fără a exista posibilitatea ca o atare situație să fie evitată prin măsuri de suport necesare. Rezultă că există o distonanță paradigmatică între Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități și Codul civil referitor la măsurilor de ocrotire ce trebuie luate în privința persoanelor cu dizabilități, prima plasându-se în sfera măsurilor de suport și operând cu valori intermediare, pe când cel de-al doilea plasându-se într-un regim de substituție și a valorilor absolute, refuzând soluții intermediare adaptate situației particulare a fiecărei persoane.

37. Având în vedere că lipsirea de capacitate de exercițiu a unei persoane și exercitarea acesteia prin intermediul unui tutore reprezintă o consecință deosebit de gravă pe care o produce punerea sub interdicție judecătorească a unei persoane, Curtea va analiza dacă măsura de ocrotire reglementată prin dispozițiile legale criticate este însoțită de suficiente garanții, astfel cum acestea sunt prevăzute de Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, garanții care să asigure exercitarea capacității juridice a acestora și, în consecință, respectarea demnității persoanei.

38. Curtea observă că din modul cum este reglementată măsura punerii sub interdicție judecătorească prin art.164 alin.(1) din Codul civil nu rezultă că aceasta vizează lipsa totală a discernământului persoanei raportat la multitudinea intereselor pe care le poate manifesta în diferitele domenii ale vieții. Or, deși persoana în cauză poate manifesta o voință conștientă într-un anumit domeniu, prin punerea sub interdicție judecătorească aceasta își pierde capacitatea de exercițiu. Deși Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități stabilește că o măsură de ocrotire se instituie ținând cont de existența unor grade diferite de capacitate, legislația română prevede capacitatea de exercițiu restrânsă numai în privința minorului cu vârsta cuprinsă între 14 și 18 ani [art.38 și art.41 din Codul civil], nu și capacitatea de exercițiu restrânsă a majorului care, ca urmare a punerii sub interdicție judecătorească, va fi lipsit în totalitate de aceasta, actele juridice urmând să se încheie, în numele acestuia, de un reprezentant legal [art.43 alin.(2) din Codul civil].

39. Curtea reține că efectele pe care le produce restricționarea capacității de exercițiu a unei persoane mai mult decât este necesar o poate poziționa, sub aspectul libertății de acțiune în domeniile în care manifestă o voință conștientă, într-o situație de inegalitate față de celelalte persoane care nu se află sub o măsură de ocrotire, fiind libere să-și exercite drepturile și să-și valorifice libertățile, cu consecințe asupra principiului egalității. De aceea, având în vedere că există diferite grade de dizabilitate, iar o persoană poate să aibă într-o mai mare sau mai mică măsură discernământul afectat, dar nu în totalitate abolit, până la dispunerea unei măsuri care să restrângă capacitatea de exercițiu a persoanei trebuie luată în considerare instituirea unor măsuri alternative și mai puțin restrictive decât punerea sub interdicție judecătorească. În consecință, în lipsa acestor măsuri alternative îi revine legiuitorului sarcina să identifice și să reglementeze mecanisme apte să ofere sprijinul necesar în luarea deciziilor bazate pe voința și preferința acestor persoane. Cu alte cuvinte, astfel cum și-a asumat prin ratificarea Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități, statul român trebuie să acorde sprijinul în exercitarea capacității juridice, prin dezvoltarea unor mecanisme bazate pe premisa respectării drepturilor, voinței și preferințelor persoanelor cu dizabilități, și, numai în măsura în care sprijinul astfel oferit se dovedește a fi inefficient, să reglementeze măsuri de ocrotire adaptate la situația particulară a persoanelor. Prin urmare, o măsură de ocrotire precum punerea sub interdicție judecătorească trebuie să fie reglementată doar ca o *ultima ratio*, întrucât prezintă o gravitate extremă care implică pierderea drepturilor civile în ansamblul său și care trebuie analizată cu atenție de fiecare dată, inclusiv sub aspectul dacă alte măsuri s-au dovedit inefficiente în sprijinirea capacității civile a persoanei. Deci, statul nu trebuie să renunțe la obligația sa pozitivă rezultată din dispozițiile art.50 din Constituție și trebuie să asigure tot suportul necesar pentru a evita o asemenea măsură extremă.

40. În continuare, Curtea reține că nici sub aspectul duratei pentru care se instituie măsura de ocrotire și nici sub aspectul revizurii periodice a acesteia dispoziția legală criticată nu corespunde standardelor internaționale, potrivit cărora o măsură de ocrotire se aplică pentru cea mai scurtă perioadă posibilă și se supune revizurii periodice de către o autoritate competentă. Astfel, punerea sub interdicție și, implicit, tutela durează până la încetarea cauzelor care le-au provocat-o [art.177 alin.(1) din Codul civil]. Dispoziția legală menționată reprezintă o garanție de drept substanțial, însă pentru ca această garanție să nu fie una iluzorie legiuitorul trebuie să reglementeze dispunerea acesteia pe anumite intervale de timp pentru a da posibilitatea evaluării încetării cauzelor care au condus la instituirea măsurii. Aceste termene trebuie să fie fixe, prestabilite, ușor cuantificabile, suplă și fără a avea o durată excesivă, care să permită revizuirea periodică a măsurii într-un mod eficient și coerent.

41. De altfel, Curtea observă că aceste criterii se regăsesc reglementate și în legislațiile altor țări, precum Franța unde se stabilesc expres durata pentru care se instituie măsura, precum și condițiile în care poate fi reînnoită sau prelungită, respectiv instituirea măsurii nu poate depăși 5 ani sau, după caz, 10 ani, reînnoită pentru aceeași perioadă sau pentru o perioadă care nu poate depăși 20 de ani [art.440 alin.3 din Codul civil francez], și Elveția, unde măsura trebuie ridicată cât mai curând posibil și reexaminată la intervale regulate [art.383 din Codul civil elvețian].

42. Totodată, Curtea reține că a fost reglementată obligația instanței de a comunica hotărârea de punere sub interdicție serviciului sanitar competent, pentru ca acesta să instituie asupra celui pus sub interdicție judecătorească, potrivit legii, o supraveghere permanentă [art.940 alin.(1) lit.b) din Codul de procedură civilă]. Așadar, o persoană poate fi pusă sub ocrotire judecătorească pentru o perioadă nedeterminată în timp, iar supravegherea permanentă a serviciului sanitar nu implică, neapărat, o reevaluare periodică a capacității persoanei, acest lucru nerezultând, fără echivoc, din reglementările naționale. Or, având în vedere că există posibilitatea ca deficiența mintală să varieze în timp, punerea sub interdicție judecătorească pentru o perioadă nedeterminată și fără o reevaluare periodică a capacității persoanei aduce atingere drepturilor și intereselor persoanelor care, în anumite perioade, își pot conștientiza și coordona acțiunile. Așadar, măsura de ocrotire a persoanei cu deficiențe mintale trebuie fie individualizată raportat la gradul de incapacitate.

43. În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat, în esență, că o măsură care are ca efect incapacitatea totală trebuie să fie proporțională cu gradul de capacitate al persoanei în cauză și adaptată la circumstanțele și necesitățile individuale ale acesteia, tulburarea mentală trebuie să fie „de tipul sau gradul” care să justifice o astfel de măsură, amestecul în dreptul unei persoane la respectarea vieții sale private constituind o încălcare a art.8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, cu excepția cazului în care acesta a fost „prevăzut de lege”, a urmărit un obiectiv legitim și a fost o măsură „necesară într-o societate democratică” [a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 31 mai 2016 pronunțată în Cauza *A.N. împotriva Lituaniei*, paragraful 123, Hotărârea din 27 iunie 2006 pronunțată în Cauza *Shtukurov împotriva Rusiei*, paragraful 94]. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat în jurisprudența sa că privarea, chiar parțială, de capacitate juridică ar trebui să fie o măsură de ultimă soluție, aplicată numai în cazul în care autoritățile naționale, după efectuarea unei analize atente a alternativelor posibile, au ajuns la concluzia că nicio altă măsură, mai puțin restrictivă, nu ar servi scopului sau când o altă măsură, mai puțin restrictivă, nu a fost încercată fără succes [Hotărârea din 18 septembrie 2014, pronunțată în Cauza *Ivinović împotriva Croației*, paragraful 44].

44. În acest context, Curtea reține că măsura de ocrotire constând în punerea sub interdicție judecătorească, ce are drept consecințe lipsirea persoanei în cauză de capacitatea de exercițiu și instituirea tutelei, nu este însoțită de garanțiile mai sus precizate. În lipsa acestora, privarea de capacitate de exercițiu a persoanei conduce la afectarea uneia dintre valorile supreme ale poporului român, respectiv demnitatea umană prevăzută de art.1 alin.(3) din constituție, care, în accepțiunea jurisprudenței instanței constituționale, reprezintă sursa drepturilor și libertăților fundamentale, precum și a garanțiilor asociate acestora [a se vedea, în acest sens, Decizia nr.1109 din 8 septembrie 2009, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.678 din 9 octombrie 2009]. Totodată, este afectată și libera dezvoltare a personalității umane, care se află în strânsă legătură cu demnitatea umană, atât sub aspectul laturii sale active – exprimată sub forma *libertății de acțiune* -, cât și a laturii sale pasive – exprimată sub forma *respectării sferei personale* a individului și a exigențelor care stau la baza acesteia [a se vedea, în acest sens, Decizia nr.465 din 18 iulie 2019, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.645 din 5 octombrie 2019, paragrafele 31, 44, 45].

45. În lumina acestor considerente, rezultă că orice persoană trebuie să fie liberă să acționeze în vederea dezvoltării personalității sale, statul, în virtutea caracterului său social, având obligația de a reglementa un cadru normativ care să asigure respectarea individului, deplina exprimare a personalității cetățenilor, a drepturilor și libertăților lor, a șanselor egale, având ca rezultat respectarea demnității umane. De altfel, art.1 teza întâi din Declarația Universală a Drepturilor Omului prevede că „*toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi*”, ceea ce evidențiază componenta de egalitate a demnității umane, care constituie fundament al principiului egalității (a se vedea, Decizia nr.465 din 18 iulie 2019, precitată, paragraful 33).

46. În concluzie, Curtea reține că măsura punerii sub interdicție judecătorească reglementată de art.164 alin.(1) din Codul civil nu este însoțită de suficiente garanții care să asigure respectarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului. Aceasta nu are în vedere faptul că pot exista diferite grade de incapacitate și nici de diversitatea intereselor unei persoane, nu se dispune pentru o perioadă determinată de timp și nu este supusă unei revizuirii periodice. Orice măsură de ocrotire trebuie să fie proporțională cu gradul de capacitate, să fie adaptată la viața persoanei, să se aplice pentru cea mai scurtă perioadă de timp, să fie revizuită periodic și să țină cont de voința și preferințele

persoanelor cu dizabilități. De asemenea, la reglementarea unei măsuri de ocrotire, legiuitorul trebuie să țină cont de faptul că pot exista diferite grade de incapacitate, iar deficiența mintală poate varia în timp. Lipsa capacității psihice sau a discernământului poate lua diferite forme, spre exemplu, totală/parțială sau reversibilă/irreversibilă, situație care reclamă instituirea unor măsuri de ocrotire adecvate realității și care, însă, nu se regăsesc în reglementarea măsurii interdicției judecătorești. Prin urmare, diferitelor grade de dizabilitate trebuie să le fie atașate grade de ocrotire corespunzătoare, legiuitorul în reglementarea măsurilor juridice trebuind să identifice soluții proporționale. O incapacitate nu trebuie să conducă la pierderea exercițiului tuturor drepturilor civile, ci trebuie analizată în fiecare caz în parte.

47. Prin urmare, Curtea reține că în lipsa instituirii garanțiilor care să însoțească măsura de ocrotire a punerii sub interdicție judecătorească se aduc atingeri prevederilor constituționale ale art.1 alin.(3), ale art.16 alin.(1) și ale art.50, astfel cum se interpretează potrivit art.20 alin.(1), și prin prisma art.12 din Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități.

48. Curtea observă că pentru ducerea la îndeplinire a obligațiilor prevăzute în Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități a fost desemnată Autoritatea Națională pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Copii și Adopții, organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea Ministerului Muncii și Protecției Sociale, care, potrivit art.3 alin.(1) lit.c) din Hotărârea Guvernului nr.1002/2019 privind organizarea și funcționarea Autorității Naționale pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Copii și Adopții, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.12 din 9 ianuarie 2020, are funcție de reglementare prin care asigură elaborarea cadrului normativ necesar în vederea armonizării legislației din domeniile proprii de competență cu prevederile tratatelor și convențiilor internaționale la care România este parte și a îndeplinirii obligațiilor ce decurg din calitatea de stat membru al Uniunii Europene. Astfel, pe baza sugestiilor și a recomandărilor făcute de Comitetul pentru drepturile persoanelor cu dizabilități, organism de experți independenți care monitorizează implementarea Convenției de către statele părți, Autoritatea Națională pentru Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, Copii și Adopții poate face propuneri de reglementare în acest domeniu, revenind Parlamentului sau, după caz, Guvernului sarcina de a adopta o reglementare conformă Constituției și Convenției privind drepturile persoanelor cu dizabilități

49. Pentru considerentele expuse mai sus, în temeiul art.146 lit.d) și al art.147 alin.(4) din Constituție, al art.1-3, al art.11 alin.(1) lit.A.d) și al art.29 din Legea nr.47/1992, cu unanimitate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ
În numele legii
Decide:

Admite excepția de neconstituționalitate ridicată de Alexandru Ștefan Francisc Nabosny, prin reprezentant convențional avocat Constantin Cojocariu, în Dosarul nr.2244/277/2014 al Tribunalului Buzău – Secția I civilă și constată că dispozițiile art.164 alin.(1) din Codul civil sunt neconstituționale.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică celor două Camere ale Parlamentului, Guvernului și Tribunalului Buzău – Secția I civilă și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 16 iulie 2020.